

Пазнавальнасць аўтара як сродак папулярызавання літаратуры

У сучасных рэаліях папулярнасць пісьменніка і запатрабаванасць яго твораў у большай ступені залежаць ад умення пазіцыянаваць сябе перад чытацкай аўдыторыяй, чым ад якасці літаратурнага прадукта. “Раскручанае” імя аўтара становіцца перадумовай увагі да кнігі, замяняючы пры гэтым крытэрыі ацэнкі якасці мастацкага твора, выпрацаваныя эстэтыкай, літаратуразнаўствам, лінгвістыкай і інш. Пляцоўкай для самапрэзентацыі пісьменніка выступаюць СМІ, а таксама інтэрнэт-рэсурсы (вядомасць падтрымліваецца актыўнасцю аўтара ў сацыяльных сетках, вядзеннем блога, запісамі ў “жывым часопісе”, стварэннем і прасоўваннем уласнага сайта і пад.). Уключанасць у інфармацыйны дыскурс, “медыйнасць”, такім чынам, становіцца вызначальнай рысай сучаснага творцы і сродкам папулярызавання яго “вырабаў”. Сёння “пакунак больш істотны за прадукт. Больш за тое, прадукт ёсць дадаткам да зразумелага пакунка. І праца мастака ператвараецца ў тэхніку прасоўвання. Здольнасць націснуць на патрэбныя гузікі ў свядомасці замоўцы ды спажыўца” [2]. Працытаваныя словы культуролага М. Жбанкова сказаны з іншай, нелітаратурнай, нагоды, думецца, актуальныя і ў дачыненні да сучаснага стану слоўнага мастацтва.

Аўтар навуковых артыкулаў і манаграфіі, прысвечаных праблеме трансфармацыі вобраза сучаснага пісьменніка, У. Капцаў падкрэслівае меншую праяўленасць тэндэнцыі да аўтарскай “медыйнасці” ў Беларусі ў параўнанні з Расіяй, аднак гаворыць пра яе перспектывы: “Перш за ўсё, як і пісьменнік, так і сама літаратура ў нашым грамадстве ўсё яшчэ пазіцыянуюцца не з медыйнай, а, наадварот, з этычнай і грамадскай пазіцыі. Хоць гэта, у сваю чаргу, не ўказвае на папулярнасць беларускай літаратуры сярод масавага чытача. Калі ж гаворыць пра скрыты медыйны патэнцыял ва ўмовах адсутнасці развітай медыйнасці, то яго маюць літаратары сярэдняга пакалення А. Хадановіч, В. Жыбуль, Д. Вішнёў” [3, с. 81]. Акрамя “сярэдняга пакалення” гэты патэнцыял досыць паспяхова выкарыстоўваюць шматлікія прадстаўнікі маладзейшай генерацыі.

“Медыйнасць” пісьменніка можа дасягацца рознымі спосабамі, аднак пры неабходнай умове – асвятленні прэцэдэнта ў СМІ. У айчынным літаратурным сегменце ўжо сфарміраваўся ўласны інструментарый, з дапамогай якога дасягаецца пазнавальнасць аўтара, фарміруецца ўяўленне пра яго як пра медыйную персону. Не прэтэндуючы на вычарпальнасць, назавём некаторыя, на наш погляд, найбольш распаўсюджаныя і дзейсныя спосабы самапрэзентацыі аўтара і прадстаўлення мастацкага тэксту.

1. *Наладжванне перфомансаў.* Альтэрнатывай аўтарскаму чытанню, часта манатоннаму і невыразнаму, стаў такі спосаб прад'яўлення твора, як перфоманс. Літаратурныя міні-прадстаўленні замацаваліся ў беларускай культурнай прасторы ў вялікай ступені дзякуючы прадстаўнікам авангардысцкага руху “Бум-Бам-Літ”, утворанаму ў 1995 г. Ставячы сабе за мэту рэанімаваць і абнавіць беларускую літаратуру, маладыя аўтары будавалі свае літаратурныя выступленні так, каб выклікаць пэўную рэакцыю ў публікі, сагнаць з твараў “наіўны, а часцей скептычны выраз, з якім людзі яшчэ ў школе прызвычаліся ўспрымаць літаратуру, пагатоў беларускую” [1, с. 21]. Ю. Барысевіч у кнігах і публікацыях, прысвечаных гісторыі гэтага руху, згадвае шматлікія перфомансы, што спалучалі ў сабе тэкст, музыку, разнастайныя гукавыя эфекты, маніпуляцыі з цэлым аўтарам. Так, падчас серыі перфомансаў “Бахарэвіч пафарбаваў галаву і свае тэксты ў колер бутэльнага шкла; Мінскевіч, абвешаны гірляндамі створых акулераў, чытаў вершы пра сляпое каханне; Вішнеў біў электрычныя лямпаўкі, на якіх часам занатоўвае свае думкі; Жыбуль, апрануты як факір (з турбана на ягонай галаве тырчэла пляшка гарэлкі), чытаў публіцыстычную паэму-паліндром “Рогі гор” па чарзе з паперы і з прыстаўленага да яе люстэрка (з таго часу Віктар напісаў яшчэ дзве “люстраныя” паэмы – кулінарную “Кацёл клёцак” і антываенную “Палігон ног і лап”)” [1, с. 17]. Былыя “бумбаўлітаўцы” і сёння па-ранейшаму застаюцца найбольш паспяховымі перфомерамі і плённа выкарыстоўваюць гэты досвед падчас выступленняў, на прэзентацыях чарговых кніг.

2. *Правядзенне арыгінальных прэзентацый.* Прадстаўленне новай кнігі ператвараецца ў запамінальнае відовішча, у якім на роўных з аўтарам удзельнічаюць запрашаныя госці мерапрыемства: літаратурныя крытыкі, вядомыя пісьменнікі, мастацтвазнаўцы, журналісты, а таксама музыканты, акцёры, рэжысёры і інш. Заўважаецца натуральная ўзаемазалежнасць: чым больш “медыйная” асоба аўтара, тым большы розгалас выклікаецца прэзентацыяй яго мастацкага прадукта. Напэўна, ці не самым яркім у гэтым сэнсе персанажам з’яўляецца журналіст, мастацтвазнаўца і пісьменнік В. Марціновіч. Выхад кожнага з яго раманаў (а іх пакуль чатыры) суправаджаецца актыўным грамадскім абмеркаваннем, выяўляючы сапраўдную цікавасць аўдыторыі да твораў празаіка, якіх сапраўды чакаюць і чытаюць. Заслугоўваюць увагі і адмысловыя стратэгіі ўзаемадзеяння В. Марціновіча з аўдыторыяй: кнігі выходзяць адначасова на беларускай і рускай мовах (раманы “Сфагнум” і “Мова”), рэалізуюцца ў папяровым і электронным выглядзе, прычым за доступ да электроннай версіі плаціць не трэба.

3. *Удзел у паэтычных слэмах.* Слэм – гэта адначасова кароткая прэзентацыя тэкстаў і своеасаблівае спаборніцтва, дзе да вызначэння пераможцы можа прычыніцца любы прысутны (падчас іх наладжваецца непасрэдна, жывы кантакт з аўдыторыяй). Запачаткаваў традыцыю такіх чытанняў “Першы Купалаўскі слэм”, што прайшоў у музеі класіка ў 2009 г. Арганізатары з Саюза беларускіх пісьменнікаў кожны год пашыраюць тэматычныя і геаграфічныя абсягі слэмаў: пры аншлагах праходзілі жаночыя слэмы, спаборніцтвы паміж “курцамі” і “непалёнцамі”, зборнымі Беларусі і Украіны, Беларусі і Свету і інш. На слэмах маюць магчымасць выступіць і ўжо вядомыя аўтары, і пачаткоўцы з Беларусі, Украіны, Швецыі, Фінляндыі, Эстоніі, Германіі... Слэмы разам з музычна-паэтычнымі джэмамі, батламі, ранішнікамі, прэзентацыямі і іншымі масавымі акцыямі ўваходзяць у заўсёды насычаную і арыгінальную праграму штогадовага Міжнароднага паэтычнага фестывалю імя М. Стральцова “Вершы на асфальце”.

4. *Распальванне скандалаў вакол літаратурных прэмій.* Бадай, ні адзін з папулярных сучасных конкурсаў на спарту і прэмій у розных галінах літаратурнай творчасці не абыходзіцца без гучных публічных разбіральніцтваў. Так, вясной 2016 г. шырока абмяркоўваліся вынікі літаратурнай прэміі “Дэбют”: трох фіналістаў (т.зв. шорт-лістэраў) не задаволіла рашэнне журы не вызначаць пераможцу. Адзін з намінантаў выступіў з адкрытым лістом да заснавальнікаў прэміі, у якім заклікаў перагледзець абразлівае, на яго думку, рашэнне суддзяў. Іншы выклікаў сяброў журы, таксама маладых аўтараў, на паэтычны батл, што, як і ліст яго калегі, пацягнула за сабой гарачую дыскусію ў сацыяльных сетках і электронных выданнях.

Падобная сітуацыя стала традыцыйнай і для “Прэміі Гедройца”, дзе штогод пры вызначэнні лепшай кнігі прозы ўзнікаюць скандалы, якія маюць свае станоўчыя і адмоўныя вынікі. Па словах А. Хадановіча, аднаго з найбольш медыйных пісьменнікаў, арганізатара і вядучага шматлікіх літаратурных мерапрыемстваў, скандалы замінаюць і разам з тым дапамагаюць папулярызаваць беларускую літаратуру: “Калі Альгерд Бахарэвіч выпусціў свой “Тамбургскі рахунак” з эсэ пра Каяна Лупаку – савецкага Янку Купалу, эсэ шмат каго абразіла. Але прадаўцы кнігарні “Логвінаў” казалі, што імкліва падскочыў продаж кніг двух аўтараў – Альгерда Бахарэвіча і Янкі Купалы. Значыць, і правакацыя чамусьці служыць. <...> Мусіць быць не скандал дзеля скандалу, а ўвага дзеля чытання” [4].

5. *Рэалізацыя калялітаратурных праектаў*. Так, досыць шырокі рэзананс выклікала з’яўленне арт-календара “Канец словаў” (2009) з эпатажнымі фотаздымкамі А. Хадановіча, В. Рыжкова, І. Сіна, А. Івашчанкі, У. Сцебуракі і інш.; “Сучаснага Беларускага Календара” (2010) з выявамі В. Трэнас, В. Куставай, В. Гапеевай, Т. Лісіцкай, Д. Балыкі... Мадэлямі для календара “Першапачатак” (2013) пагадзіліся выступіць ужо нацыянальныя класікі і іншыя аўтарытэтных аўтары, якія паўсталі ў вобразах міфалагічных персанажаў: Р. Барадулін, Г. Бураўкін, А. Вярцінскі, С. Законнікаў, У. Арлоў, Л. Дранько-Майсюк. За кошт удзелу аўтараў такога ўзроўню ў падобных акцыях арганізатарам удаецца надаць “статуснасць” праекту, прыцягнуць да яго – і да творчасці ангажаваных літаратараў – увагу.

Візуалізаваць паэтычнае слова дазваляюць відэа-праекты. Напрыклад, у межах праекта “Чорна-белыя вершы” (2010) былі падрыхтаваны і выкладзены на сайце грамадска-культурніцкай арганізацыі “Будзьма беларусамі!” кароткія ролікі. Вытрыманыя ў адзіным стылі, яны даюць уключэнне пра маладую айчынную паэзію, сведчаць пра яе разнастайнасць і шматгалоссе. Сучасныя тэхналогіі дазваляюць рабіць падобныя праекты не толькі кампаніям і парталам, але і любой зацікаўленай асобе, і такіх спроб нямае. Напрыклад, літаратар і журналіст Г. Лабадзенка ва ўласным блогу пад хэштэгам “[Беларускія паэты чытаюць свае вершы](#)” размясціў эксклюзіўныя аўдыёпрэзентацыі вершаў Р. Барадуліна, Г. Бураўкіна, А. Вярцінскага, У. Арлова і іншых вядомых беларускіх пісьменнікаў. Малады паэт і музыкант М. Найдзёнаў запусціў праект #ВершыБезМежаў: беларусы, што жывуць на мяжы або вандруюць па іншых краінах, чытаюць творы з яго дэбютнай кнігі “Развітанцы” (Кнігазбор, 2015). Запісаныя ў Сайгоне, Маскве, Нью-Йорку і іншых гарадах свету ролікі выкладзены ў твітары ў вольным доступе. Таленавітая паэтка, перакладчыца, драматург, тэлеведучая Т. Сівец у сваім “жывым часопісе” і на онлайн-платформе SoundCloud ажыццявіла праект “ВершыЎслых”, дзе прадставіла аўдыё 22-х твораў з паэтычнай кнігі “Разняволенасць” (Мастацкая літаратура, 2016) ва ўласным выкананні.

Пры “раскрутцы” імя стаўка можа рабіцца не на эстэтычную якасць твораў, а на эпатаж: аўтары звяртаюцца да раней табуяваных тэм, даюць правакацыйныя назвы кнігам, злоўжываюць іншамоўнай і ненарматыўнай лексікай і г.д. Нярэдка падобныя пошукі свайго месца ў літаратуры самаэтныя і да мастацтва маюць ускоснае дачыненне. Тым не менш і такая актыўнасць пашырае інфармацыйнае поле, фарміруе ўяўленне пра беларускую літаратуру як пра жывую, зменлівую, хця і не адназначную па сваіх вартасцях з’яву.

Літаратура

1. Барысевіч, Ю. Кароткая гісторыя “Бум-бам-літа” / Ю. Барысевіч // Крыніца. – 2001. – № 10. – С. 3–40.
2. Жбанкоў, М. Old News from Belarus. Якімі нас купляюць / М. Жбанкоў // БАЖ [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : baj.by/be/content/maksim-zhbankou-old-news-belarus-yakimi-nas-kuplyayus. – Дата доступу : 15.05.2016.
3. Капцев, В. А. “Медийность” как отличительная черта образа современного писателя / В. А. Капцев // Русская и белорусская литературы на рубеже XX–XXI вв. : сб. науч. ст. : в 2 ч. Ч. 2 / под ред. С. Я. Гончаровой-Грабовской. – Минск, 2010. – С. 77–81.
4. Хадановіч, А. “Мусіць быць не скандал дзеля скандалу, а ўвага дзеля чытання” : [інтэрв’ю] / А. Хадановіч // Беларускае Радые Рацыя [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://www.racyja.com/kultura/andrej-khadanovich-musits-byts-ne-skand/>. – Дата доступу : 15.05.2016.